

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СПОСІБ МИСЛЕННЯ В ЛІРИЦІ МИХАЙЛА ОРЕСТА

З-поміж поетів другої еміграції, тобто тих, що залишили Україну наприкінці Другої світової війни, одне з найвидатніших місць посідає Михайло Орест, молодший брат Миколи Зерова. Для розуміння поезії Михайла Ореста не потрібно бути ерудитом, однак треба мати високорозвинений художній смак. Лірика митця відзначається непересічним багатством вишуканих форм. Михайло Орест принципово „говорить непрямо, культивує інтелектуальну ускладненість, будучи „внутрішнім вигнанцем” за натурою і свідомим артистичним вибором, а не тільки за обставинами долі”¹.

Народився Михайло Зеров 27 листопада 1901 року в Зінькові на Полтавщині, в родині вчителів. На початку двадцятих років, коли був студентом Київського університету, почав писати вірші. Світоглядowo несприйнятний для нової дійсності, поет не хотів, щоб його ім'я з'являлося в радянській пресі. Перша збірка Михайла Ореста „Луни літ” вийшла, коли автору було 43 роки.

У тридцяті роки поет був двічі ув'язнений і відбув кілька років у таборах каторжної праці. Після звільнення короткий час жив у Вінниці та Львові, а з 1944 року до 12 березня 1963 року – в Баварії, де й помер в Авгсбурзі. У Німеччині жив самотньо й бідно (ще в Україні був одружений, але розлучився). Нащадків не залишилося. Архів митця зберігається в Українській Вільній Академії наук у Нью-Йорку.

Поетична творчість Михайла Ореста зібрана в п'ятьох книжках – „Луни літ” (Львів: Українське видавництво, 1944), „Душа і доля” (Авгсбург: „Брама Софії”, 1946), „Держава слова” (Філадельфія, 1952), „Гість і господа” (Філадельфія, 1952), „Пізні вруна” (Мюнхен: Інститут літератури ім. Михайла Ореста, 1965).

Глибокий, основний настрій душі поета, а відтак його лірики йде від християнського способу мислення. Самобутній художній світ митця є шляхом його істинного буття, яке невіддільне від буття українського народу і всесвіту загалом. Слово – першопричина подій – дане поетові Богом:

*В сяйві блага і слави
Слово входить у світ,
Начаток святої держави
Ясує його прихід*

(“Слово”).

Бог, як найвищий символ буття, є для Ореста мірилом справедливості та гармонії людських взаємин (з іншими людьми, із світом рослин і тварин). Віра додає митцю сили, активізує його до творчої праці. З глибини поетового ества виливаються своєрідні мінімолитви (прохання чи подяки), які органічно влітаються у канву віршів. Так, у поезії „Як чорний корабель...” написаній у період жахливих репресій, Михайло Орест з боєм говорить:

*Свічею бідною горить моя молитва –
З могутнім мороком яка нерівна битва!*

І все-таки він переконаний, що „сонце молитов спроможне прикликать Сліпучих ангелів непереможну рать”. А в грізний 1944 рік воєнного лихоліття у вірші „Львову” закликає співвітчизників:

*Понад домами охоронні руки
Сплетіть, благаю, в чудотворну сіть,*

*Промовте молитов магичні звуки
І хижу смерть од міста відверніть!*

Ці молитви – крик поетової душі, його тривоги і десь навіть людського відчаю. Відчаю, але не зневіри, бо попри те, що „*видимий світ є більше злом, ніж благом*”, митець переконаний, що прийде День Добра і схилиється перед Всевишнім у щирій молитві:
*Моя душа в зчливості розкритій
Піднесла гроно молитов рясних
Про благоденство, про любов у світі...*
(„Станси”).

Одухотворена природа у поезіях Ореста в унісон думкам і переживанням автора також у святій покорі славить Творця: „*І нетутешня молитовна тиша Стоїть на луках, в далях і серцях*” („Рука задумана поволі пише...”), „*Жива і цілюща, сподівана тайна В повітрі розлита, у травах розмаяна...*” („У ложах камінних...”), „*І кротість щиросердна, янголина Світилася в піднесеності трав*” („Священної ностальгії години...”), „*Як херувимів рать, стоять старі дуби...*” („Чолом, чолом тобі, о величавий лісе!”) тощо.

Глибоко вірячи в магію молитовних слів, Михайло Орест хоче чути їх і з усю коханою в час цвітіння земного життя („*Овіяна сіянням корогов, За мене молиться моя любов*”), і тоді, коли воно закотиться за обрій, увійде в інший вимір („*Завтра, може, загибель моє життя не мине. В чистій молитві своїй згадай мене*”, „*Ти, люблена за днів перейшлих, звана в снах, За мене помолись і віднайди мій прах!*”). Власне, серед речей, які дають життю „*високі зміст і лад*”, митцю бачаться „*мир, мудрість і любов, молитва і отчизна*” („Епітафія”). Тож цілком закономірно, що у багатьох поезіях Михайла Ореста, наче ясні острівці в бурхливому життєвому океані, з’являються церковно-релігійні образи. Приміром: „*А янголи будуть стояти на вежі в рожках одеж*” („Оболона, незримо тіло...”), „*Могучий гряде цар в сіянні вінця й риз*” („На озері скрес лід...”), „*О Боже, збережи для радості нерадісний мій дух!*” („По заході сонця”), „*Вийшли із райських долин Янголи. В кожного крин тихо сріблиться*” („Коліскова”).

Найвищою ідеєю віри українців є філософія вічного життя, радість існування на землі, обожнювання природного начала Всесвіту. Щастя поета також полягає в свободі, чистому сумлінні, стремлінні до правди і краси, єднанні з природою. Михайло Орест „з молитовною екстазою стоїть перед світом дивної, величної, божественної краси”²:

*З мовчанням на устах, з молитвою німою,
Зелений краю мій, стою перед тобою...*

(„Чолом, чолом тобі, о величавий лісе!”).

Образи дерев і лісу „найчастіше в’яжуться в його ліриці із добре знаними елементами християнського релігійного ритуалу”³. Ліс для поета – то „*свята скінія*”, в якій він чує „*шуми серафічні*”. Все тут нагадує про незмірні дарунки Творця: „*велич нетутешня*” віє від могутніх дубів, бо „*втіленням вони є мрії Великого, хто уцедрив світи*” („Душа”). Натрапивши в темній хащі на світлу березову сім’ю, поет каже:

*Немов служителі добра і віри,
Тут оселились, занедбавши світ,
І для скарбів премудрости і миру
Знайшли у хащі неприступний скит.*

*І чулися мені могутні хори,
Горіли шати голосом густим,
І від кадильниць, тихий і прозорий,
Спливав живиці ароматний дим...*

(„Звичаєм дорогим у день осінній...”).

Поет мріє злитися з природою, бо це, на його думку, є шляхом увічнення себе в Божові і земній дійсності: „*Як солодко липою думати себе, липою, що росте на гранітній*

брилі...”, „Я ріс корою, Я соком верховіття був співучим, І в міриадах листу я тремтів, Блаженства сповнений”.

Михайло Орест прагне миру і злагоди, чистоти і душевного спокою, гармонії із довкіллям, тому навіть „в гомонах звичних” йому вчувається „світів невидимих і царств потойбічних Свята, миротворна і чиста луна”(„Хорали Заходу”). У поета природа виступає як „естетична синтеза духу і матерії, як джерело духовного прозріння, як цілющий бальзам душі, як ґрунт, на якому повно виявляється душа, на якому можливий злет цієї душі в найвищі сфери”²⁴. Описи природи є своєрідною паралеллю до роздумів і почуттів автора, тому так часто в них спостерігаємо релігійні елементи. Ореста не надто вабить зима. Зате весну він чекає з нетерпінням. Особливо дороге серцю поета свято Благовіщення, яке він зустрічає з величезним піднесенням:

*Земля, велика мати, прийняла
Благословення і не анемони,
А свіч живих проміння многоту
Поставила перед престолом Діви*

(„Вітаймо день Благої Вісті, свято!”).

Та найбільше любить Орест літо – „щедре, праведне, щасне”, „життєтворче”. Воно „путь веде святу свою”. Кожного року поет приходиться до „брам святого літа”, в якому стелиться день „як путь спасенна”, і радісно вітає кожен нову сторінку „в Євангелії літа золотім”.

Саме зорієнтованість на Бога веде Ореста до такого повного духовного єднання з природою, як „очищення” душі:

*Але блажен, для кого красномовно
Говорить задушевна німота
Дерев святих...*

(„Дерева”).

Одухотворена природа віддзеркалює найінтимніші переживання і почування митця. Звідси – неповторні авторські образи, які йдуть із глибини Орестового мислення і сприйняття ним довкілля, як-от: „Ліси стоять на обрії – блакитні корогви” („Початок вересня”), „І, божжа ягода, з прависочин спадає сонце” („На честь липня”), „І ріки стопи омивали Святих незайманих гаїв” („Сторож”), „І пов’ється в садах голубий фіміам, і стане земля, як храм”(„Смерть”), „Свободи дух повив алтар узлісь...”, „І сколихнувся верховіть орган” („Твердиня темно-синя, дальній ліс...”). У подяці Господу за життя в злагоді з природою Михайло Орест в сердечній молитві зводить до неба руки, виливаючи свої відчуття на папері такими прекрасними рядками:

*Горять мої свічі-руки,
І славлять, славлять блакить...*

(„Радій, безконечний світе...”).

Цілком очевидно, що релігійний світогляд митця визначив і релігійну спрямованість його творчості. Найголовніше в науці Ісуса Христа – це наука любити Отця небесного і цю свою любов засвідчувати любов’ю до ближніх. Цю науку проповідує Михайло Орест:

*І мовлять серця потайні скрижалі:
„Живи в добрі, люби і не убий!”*

(„В любові вкоренись – і літ суворість...”).

Порушуючи Божі заповіді, люди вносять дисгармонію у світ, навіть не задумуючись про згубні наслідки своїх дій. У природі – божественна гармонія, у житті – боговідступництво. Це лякає і обурює митця. Надійний засіб спасіння людства – віра і любов християнська. Поет бачить, що сучасне людство тоне в морі зла і взаємної ненависті. Конфліктуючи з антигуманною тоталітарною системою, Михайло Орест своїми творами закликає вірити у кращу прийдешність, бо тільки віра може дати силу для патріотичної діяльності. Митець переконаний, що існує вища справедливість, вища правда і вища кара –

суд Божий, що „сурма Страшного Суду покличе всі віки на відповідь” („Та есхата”). Прийде день відплати, остаточного краху кривавої деспотії:

*...у день гніву могили здригнуться,
І раттю грізною до меж понесуться,
І зступляться там у потужні вали:
Щоб діти щедроти буття зажили.*

*І Дух Богоносний в ожилі долини,
Зичливістю світлий, велично прилине,
Об'явлень нових він посіє слова
І ніжно збере невичерпні жнива*

(„Споріднені з небом, незаймані гори...”).

Христос поєднує два начала – божественне і людське. Він проходить усі кола містеріальних страждань, страху, сумнівів, а „історичний скривавлений шлях українського народу – це шлях приречений Богом для творіння, це був і царственний шлях самого Христа на Голготу. Бог мене українську національну субстанцію раменами історичних трагізмів не даремно. Якщо життя численних поколінь українського народу зумовлене важкими досвідами і пробами, то це тому, що Бог хоче з українського безсилля викресати полум'яну міць життя, вкоріненого в Бозі”⁵. І тому, не зважаючи на похмуру сучасність, на її, здавалось би, безвихідність, Михайло Орест переконаний, що „*наша боязнь, наші хресні муки Колись розвіються і проминуть*” („Щорічне неухильне повертання...”). Релігійні мотиви сплітаються у його поезіях з патріотичними. У щойно згаданому вірші Орест заявляє про свою непохитну віру в українську самостійність, власний державний устрій:

*...прийде край жагучому томління –
І з гімном, з колиханням орифлам
Ми вступимо у наше Воскресіння
І в гонг ударимо алмазних брам.*

Із цією поезією перегукується вірш „Києву”. Столиця України позначена „*дотиком вишніх крил*”, освячена „*любов'ю надземних сил*”. Прийде час – і Київ з Божого благословення розцвіте у всій своїй красі, заживе слави:

*Дар безлічі весен і осеней
Ще приймеш, як вічності син,
Ще ранок, живий і росяний,
Відродження – прийде він!*

Чи не кожна поезія Михайла Ореста нагадує незаперечну істину: без віри і людина, і нація, і людство в цілому приречені на загибель. Гармонія мудрості, справедливості і краси, яку заповів Господь, повинна бути дороговказом у житті кожного. Використання Орестом релігійних елементів є не лише засобом розширення образних можливостей його лірики, але й відображенням духовного ества поета, вираженням нового підходу до з'ясування важливих проблем буття.

1. Павличко С. Михайло Орест // Слово і час. – 1991. – №11. – С.29.
2. Оксаненко П. Михайло Орест // Пороги. – 1953. – №40-41. – С.2-4.
3. Качуровський І. Релігійно-містичні мотиви в ліриці Михайла Ореста // Слово і час. – 1992. – №11. – С.14-18.
4. Оргинський І. Хрещення, хрест та харизма України. – Рим-Мюнхен-Фрайбург, 1988. – С.159-160.
5. Орест Михайло. Держава слова: Вірші та переклади. – К.: Основи, 1995. – 526 с.